

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดทำหลักเกณฑ์ของวิธีการวิเคราะห์ตรวจสอบ และติดตามประเมินผลโครงการวิจัยของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจต่างๆ ที่เสนอของบประมาณประจำปี ตามมติคณะรัฐมนตรี รายงานฉบับนี้จะนำเสนอส่วนหลักเกณฑ์ของวิธีการติดตามประเมินผลเท่านั้น (ส่วนหลักเกณฑ์ของวิธีการวิเคราะห์ตรวจสอบโครงการวิจัยได้นำเสนอแล้วในส่วนที่ 1) จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวข้องกับการให้ทุนวิจัยของหน่วยงานต่างๆ ภายในประเทศ 10 หน่วยงาน และองค์กรให้ทุนวิจัยที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศอีก 10 ประเทศ ได้พบว่า

- การติดตามประเมินผลเป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อความสำเร็จของการวิจัย และต้องดำเนินควบคู่กับการดำเนินงานวิจัยของรัฐและของภาคเอกชน
- ประเทศไทยไม่ค่อยได้ทำการติดตามประเมินผลการวิจัย นับเป็นจุดอ่อนของระบบการวิจัยของชาติที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน
- วิธีการติดตามประเมินผลมีหลากหลายและยังมีการพัฒนาปรับปรุงต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะของการวิจัยของประเทศ
- การทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญ (peer review) เป็นวิธีการติดตามประเมินผลการวิจัยที่ใช้กันมากที่สุด
- การติดตามผลการดำเนินงานในระหว่างการทำงานวิจัยต้องมุ่งส่งเสริมให้งานวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่วนการประเมินผลภายหลังการสิ้นสุดโครงการวิจัย จะต้องมุ่งประโยชน์หรือผลกระทบที่ได้รับจากโครงการวิจัย
- ผลการติดตามประเมินผลโครงการวิจัยของรัฐควรจะนำไปใช้ (ก) ในการปรับปรุงการทำวิจัยในอนาคตของนักวิจัยและสถาบันทำวิจัย (ข) การปรับแผนการวิจัยของชาติ และ (ค) ในการประชาสัมพันธ์ให้สังคมทราบ
- การติดตามประเมินผลโครงการวิจัยจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย ซึ่งมีมูลค่าโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 5 ของงบประมาณสนับสนุนโครงการวิจัย
- การติดตามประเมินผลการวิจัยจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย อันได้แก่ นักวิจัย ผู้บริหารสถาบันวิจัย และผู้สนับสนุนการวิจัย

ผลการศึกษาเอกสารต่างๆ ได้ถูกนำมาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1 หลักเกณฑ์ของวิธีการติดตามผลระหว่างการดำเนินโครงการวิจัย

เมื่อโครงการได้รับทุนสนับสนุนแล้วระยะหนึ่ง (ประมาณ 6 เดือน) ควรเริ่มการติดตามประเมินผล และการติดตามระหว่างการดำเนินการวิจัย ควรกระทำเป็นระยะๆ (เช่น ทุก 6 เดือน)

1.1 วัตถุประสงค์: (ก) เพื่อช่วยให้โครงการวิจัยดำเนินไปตามแผนการวิจัยที่กำหนดไว้ (ข) เพื่อช่วยเสนอแนะการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นเมื่อเริ่ม

ดำเนินโครงการวิจัย หรือในระหว่างการทำโครงการวิจัย และ (ค) เพื่อช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรและเวลา ในกรณีที่มีเหตุสุดวิสัยที่ทำให้โครงการวิจัยไม่สามารถเริ่มหรือดำเนินต่อไปได้ และต้องยุติโครงการ

1.2 สิ่งที่ต้องติดตาม: (ก) ความพร้อม ของบุคลากร อุปกรณ์ วัสดุ สถานที่ ทรัพยากร และตัวอย่างสำหรับการวิจัย พร้อมทั้งจะดำเนินการตามแผนการวิจัย (ข) ความก้าวหน้า ของงานตามแผนการวิจัยที่กำหนด ผลงานจริงที่เกิดขึ้นทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เมื่อเทียบกับแผนงาน (ค) ปัญหาอุปสรรค ที่เกิดขึ้น (ถ้ามี) สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไข (ง) วัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ ยังมีความสำคัญหรือควรเปลี่ยนแปลง (จ) ระเบียบวิธีวิจัย เป็นไปตามที่เสนอหรือต้องปรับเปลี่ยน และ (ง) ทรัพยากรที่ใช้ไป วิธีการใช้ และหลักฐานการใช้จ่าย ปัญหาในการใช้ทรัพยากร

1.3. วิธีการติดตาม: (ก) การเสนอรายงานความก้าวหน้า (เป็นวิธีที่ใช้กันมากและจำเป็น) (ข) การตรวจเยี่ยมโครงการ (ในกรณีที่จำเป็น) (ค) การนำเสนอผลงานในที่ประชุมวิชาการ และ (ง) การเชิญนักวิจัยมาชี้แจง

1.4 รายงานผลการติดตาม: ผู้สนับสนุนการวิจัยต้องจัดทำรายงานผลการติดตามประเมินผล และเก็บหลักฐานข้อมูลเพื่อใช้ประโยชน์ในการแนะนำ (ก) นักวิจัย (ข) ผู้บริหารสถาบันวิจัย (ค) ผู้ให้การสนับสนุน และ (ง) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้เพื่อให้ช่วยกันส่งเสริมให้การวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์

2. หลักเกณฑ์ของวิธีการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย

เมื่อโครงการวิจัยได้ดำเนินการจนเสร็จสิ้น จำเป็นต้องมีการประเมินผลการวิจัยภายในระยะเวลาไม่เกิน 3 เดือน

2.1 วัตถุประสงค์: (ก) เพื่อทราบความสามารถตรวจสอบได้ (accountability) ซึ่งหมายถึงการใช้ทรัพยากรกับผลงานที่เกิดขึ้นทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ (ข) เพื่อประกอบการตัดสินใจที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ การเผยแพร่ การขยายผล และการวิจัยต่อไป (ค) เพื่อให้ นักวิจัยและผู้ให้การสนับสนุนการวิจัยเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการดำเนินโครงการวิจัย ทั้งในกรณีที่โครงการวิจัยประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว (ง) เพื่อพิจารณาความคุ้มค่าของโครงการวิจัย (จ) เพื่อประชาสัมพันธ์ผลการวิจัยให้สังคมทราบ และ (ฉ) เพื่อนำผลการวิจัยช่วยปรับปรุงแผนและนโยบายการวิจัยระดับหน่วยงานหรือระดับชาติ

2.2 สิ่งที่ต้องประเมิน: (ก) ผลการวิจัย คุณภาพและปริมาณ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผลงานที่ไม่ได้คาดหวังมาก่อน ส่วนของผลงานที่ล้มเหลว และสาเหตุของ

การล้มเหลว (ข) ประโยชน์ของผลงานวิจัย โอกาสและเงื่อนไขที่จะใช้ผลการวิจัยที่เกิดขึ้น การเพิ่มองค์ความรู้ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม (ค) ผลกระทบ ที่อาจเกิดขึ้น เมื่อนำผลงานวิจัยไปใช้ ผลกระทบจากการดำเนินโครงการวิจัยทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ง) ประสบการณ์ ที่นักวิจัยได้รับจากการทำโครงการวิจัย ทักษะและความเชี่ยวชาญที่เกิดขึ้น (จ) ผลในรูปอื่น ๆ ที่เกิดจากการทำโครงการวิจัย เช่น การฝึกนักวิจัยรุ่นใหม่ เครือข่ายวิทยาการที่เกิดขึ้น อุปกรณ์และกระบวนการที่พัฒนาได้ (ฉ) การเผยแพร่ ในรูปสิ่งพิมพ์วิชาการ การจดสิทธิบัตร การเผยแพร่ด้วยสื่อมวลชน การชี้แจงต่อสังคม นิทรรศการ และการเสนอผลงานในที่ประชุมสัมมนา (ช) การใช้ทรัพยากร ประสิทธิภาพการใช้ทุนสนับสนุน รายงานการเงิน หลักฐานการใช้จ่าย และ (ซ) สิ่งที่ต้องทำต่อไป การวิจัยเพิ่มเติม การเริ่มธุรกิจที่ใช้ผลการวิจัย การฝึกอบรมหรือส่งเสริมให้ผู้นำผลงานไปใช้

2.3 วิธีการประเมิน: (ก) การเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์ (วิธีที่ต้องใช้) (ข) การตรวจเยี่ยมโครงการ (ค) การนำเสนอผลงานในที่ประชุมวิชาการ และ (ง) การเชิญนักวิจัยมาชี้แจง

2.4 รายงานการประเมินผล: ผู้สนับสนุนการวิจัยต้องจัดทำรายงานการประเมินผล และเก็บเป็นหลักฐานข้อมูลที่ตรวจสอบได้ เพื่อใช้ประโยชน์ดังนี้ (ก) ปรับปรุงแผนการวิจัย (ข) พัฒนานักวิจัย (ค) แจ้งให้สังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทราบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นหรือเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3. หลักปฏิบัติในการติดตามประเมินผลโครงการวิจัย

- การติดตามประเมินผลควรใช้ระบบทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญ (peer review) โดยเลือกสรรผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างอิสระ
- รัฐควรมีการจัดทำคู่มือและแบบฟอร์มรายงานการติดตามประเมินผล เพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญ
- รัฐควรจัดให้มีการชี้แจงหลักเกณฑ์ของวิธีการติดตามประเมินผลโครงการวิจัยแก่นักวิจัย ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญ สร้างความสนใจและขอความร่วมมือในการติดตามประเมินผล
- รัฐควรจัดให้มีระบบประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ผลการติดตามประเมินผลสู่สังคม และรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- รัฐควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการวิเคราะห์ตรวจสอบและการติดตามประเมินผล เป็นจำนวนเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 5 ของงบประมาณการวิจัยของชาติ